

милок користувачами відповідно до їх повноважень вносяться виправлення до відомостей у Реєстрі. Що за персональна відповідальність? Тобто заклади охорони здоров'я будуть притягати своїх працівників, які відповідальні за внесення та обробку інформації, до дисциплінарної відповідальності? Не впевнені, що потенційний ризик від розголошення персональної інформації та/або лікарської таємниці відповідає санкціям, встановленим за внесення недостовірних відомостей до Реєстру.

Висновки. Вищезазначені зауваження та перестороги мають бути враховані під час розроблення підзаконної нормативно-правової бази, що регулюватиме ведення ЄДР пацієнтів. Визнаємо, що Порядок ведення електронного реєстру пацієнтів [7] фактично є певним тестовим підзаконним нормативно-правовим актом. У подальшому під час розробки вже всеукраїнського Порядку ведення електронного реєстру пацієнтів, інших нормативно-правових актів, що забезпечують функціонування реєстру, варто керуватися положеннями міжнародних документів, що рекомендують принципи та механізми поведіння із чутливою інформацією щодо здоров'я; чинним українським законодавством та вже певним практичним досвідом, від застосування чинних нормативно-правових актів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. – К. :І.І.С., 2015. – 216 с.

2. Романовский Г. Право на неприкосновенность частной жизни / Г. Романовский. – Москва :МЗ-Пресс, 2001. – 312 с.

3. Присяжна Л. Роз'яснення щодо електронного реєстру пацієнтів / Л. Присяжна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2016/2.pdf>.

4. Чекер Я. Електронний реєстр пацієнтів: крок вперед чи нездійсненне завдання МОЗ / Я. Чекер [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kopartners.com.ua/ukr/pr/yaroslav-cheker-elektronniy-reiestr-pacientiv-krok-vpered-chi-nezdidsnennne-zavdannya-moz>.

5. Національний План дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентноспроможна економіка, ефективна держава» : Указ Президента України №187/2012 від 12 березня 2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – Ст. 825.

6. Про затвердження Положення про електронний реєстр пацієнтів : Постанова Кабінету Міністрів України № 546 від 6 червня 2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – Ст. 1832.

7. Про затвердження Порядку ведення електронного реєстру пацієнтів Вінницької, Дніпропетровської, Донецької областей та м. Києва : Наказ МОЗ України № 666 від 30 серпня 2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – Ст. 2923.

8. Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та місті Києві : Закон України № 3612-VI від 7 липня 2011 р. (зі змінами; втратив чинність) // Відомості Верховної Ради України. – 2012 р. – Ст. 81.

9. Відсутність системи нормативно-правових актів створює загрозу для порушення права громадян на таємницю щодо стану здоров'я : прес-реліз від 17 квітня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/17415-bm-vidsutnist-sistemi-normativno-pravovix-aktiv-stvoryuye-zagrozu-dlya-po/>.

10. Черненко З. Правова оцінка реєстру пацієнтів / З. Черненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agency-lawmed.org/pravova-otsinka-reyestru-patsiyentiv/>.

УДК 347.9

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЯК СИСТЕМА ДИСПОЗИТИВНО-ВЛАДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Дем'янова О.В., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права та приватноправових дисциплін
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Статтю присвячено дослідженню цивільного процесу в контексті внутрішньої динаміки, рушійних сил та засобів їх реалізації, способів взаємодії суб'єктів і алгоритмів визначення їх результатів. Автор виходить з подвійного функціонального призначення цивільного процесу, яке зумовлює існування в процесуальній сфері двох основних концептів діяльності – сторін і суду.

Ключові слова: цивільний процес, взаємодія, інтереси, повноваження, процесуальні засоби.

Статья посвящена исследованию гражданского процесса в контексте внутренней динамики, движущих сил и средств их реализации, способов взаимодействия субъектов и алгоритмов определения результатов. Автор исходит из двойственного функционального назначения гражданского процесса, которое обуславливает существование в процессе двух основных концептов деятельности – сторон и суда.

Ключевые слова: гражданский процесс, взаимодействие, интересы, полномочия, процессуальные средства.

Demyanova O.V. CIVIL PROCESS AS SYSTEM OF OPTIONALITY AND IMPERIOUS INTERACTION

Article is devoted to research of civil process in the context of internal dynamics, driving forces and means of their realization, ways of interaction of subjects and algorithms of definition of results. The author proceeds from a dual functional purpose of civil process which causes existence in the course of two main concepts of activity – the parties and court. It is proved that a source of internal dynamics of process is instability of system of interaction owing to the dispositive tension created owing to realization of interests in the conditions of competitiveness and overcoming of imperious inertia.

Key words: civil process, interaction, interests, powers, procedural means.

Питання про доктринальне відображення сутності цивільного процесу, що дало б змогу пояснити його закономірності та обґрунтувати шляхи подальшого дослідження, належить до вельми спірних. Адже будь-який практичний момент у наближенні виявляється безпосередньо пов'язаним із вирішенням більш глобальних доктринальних проблем, які, у свою чергу, беруть свої витoki у сутності процесу. При цьому пізнання сутності процесу відбувається через відображення в теорії. Таким чином, результатом процесу пізнання сутності процесу є формування його доктринальної конструкції.

Процесуальна наука в обґрунтуванні методологічних засад дослідження цивільного процесу звертається, зокрема, до таких категорій, як правовідношення та діяльність. Ґрунтовні розробки представлені в працях таких авторів, як О.В. Гагаринов, М.А. Гурвич, О.Г. Лук'янова, Д.Я. Малешин, Є.О. Нефедьев, А.О. Павлушина, В.М. Протасов, Т.В. Сахнова, В.Н. Щеглов, М.К. Юков та інших. Водночас представлені доктрини мають як позитивні риси, так і певні недоліки та не вирішують наявних проблем в повному обсязі, залишаючи простір для подальшої дискусії. Зокрема, метою цієї статті є спроба обґрунтування підстав для дослідження цивільного процесу як системи диспозитивно-владної взаємодії.

У дослідженні цивільного процесу ми підтримуємо тих вчених, які наголошують на визначальному значенні функціонального тлумачення права [1, с. 52–60], тому вважаємо, що вихідні позиції доктринального бачення цивільного процесу значною мірою визначаються його функціональним призначенням. Свого часу М.І. Малінін дійшов висновку про те, що сутність найближчого інтересу, через який сторони вступають в процесуальні дії, в тому, що кожна з них намагається відновити спірне правовідношення на свою користь; сутність же найближчого інтересу, через яке держава бере участь у вирішенні, – це необхідність таким шляхом упередити самоуправство і насильство і гарантувати спокій взаємних правовідносин членів суспільства. Вимоги інтересів, з огляду на які діють чинники цивільного процесу, взаємні відношення цих інтересів є початками, що визначають подальші процесуальні дії суду та сторін [2, с. 1–9]. Продовжуючи зазначену думку, акцентуємо увагу на тій обставині, що функціональне призначення цивільного процесу формується як субстанція неоднорідна, диференційована залежно від суб'єкта використання.

Сторонами функціональне призначення процесу вбачається в можливості задовольнити інтерес у зміні або закріпленні свого правового становища (визнання права, присудження майна, зміна правовідносин тощо). Значна кількість науковців оцінює мету звернення до суду як захист порушеного (оспореного) права [3; 4; 5, с. 26]. Причому, оскільки позивач і відповідач за загальним правилом мають протилежні інтереси, функціональне призначення процесу для кожного з них є схожим за формою, але протилежним за змістом.

У свою чергу, для держави цивільне судочинство – це спосіб правового впливу на суспільство (завершення правового регулювання, підтримання законності і правопорядку, зниження конфліктності в суспільстві тощо). З огляду на забезпечення дотримання правових норм для держави важливим є надання судового захисту (сприяння) тільки відповідно до правил, встановлених для регулювання спірних відносин. Тобто ціль держави – забезпечити узгодження приватних відносин зі встановленими нею нормами права в руслі дотримання визнаних нею цінностей (соціальна справедливість, класова рівність, підтримання панівного класу тощо). За допомогою цивільного судочинства держава визначає, що є правом в тому чи іншому випадку, яка поведінка відповідає нормативним приписам, як треба вирішити наявний конфлікт. Реалізація державного уявлення про функціональне призначення цивільного процесу відбувається як через правотворчу діяльність – шляхом прийняття відповідних процесуальних норм, так і через правозастосовчу діяльність суду.

Отже, цивільний процес – це правове явище, функціональне призначення якого диференціюється залежно від суб'єкта використання. Поеднання у сфері цивільного процесу діяльності кількох суб'єктів, спрямованої на досягнення різноманітних цілей, зумовлює існування певної конкуренції цілей та відображається в непевності результату процесу. Інтереси сторін цивільної справи в більшості випадків є взаємовиключними, а випадки, коли обидві сторони задоволені судовим рішенням, – поодинокі. Державний вектор у судочинстві також не завжди втілюється в належний результат, адже, як правильно підкреслюють учені, результат судового розгляду далеко не завжди залежить від якості виконання судом професійних обов'язків [6, с. 258–256]. Правозастосування в умовах змагальності відчуває значний вплив діяльності сторін. У підсумку загальне функціональне призначення цивільного процесу як цілісного правового феномена та елемента правової системи перебуває у площині рівності зазначених вище різноспрямованих правових намірів.

Різниця у функціональному призначенні процесу для сторін та для держави формує два якісно своєрідних концепти процесуальної діяльності – сторін і суду. Кожен із них являє собою своєрідний зліпок цивільного процесу, якому притаманне власне сприйняття та реалізація процесуальних норм, інститутів, положень, засобів, результатів тощо.

Для сторін рушійною силою участі в процесі є інтерес. Інтерес, що спонукає позивача до початку процесу, є суто суб'єктивним. Насправді, благо, про яке йдеться, може бути уявним, може в дійсності не належати позивачеві. Інтерес зберігає свій вплив до закінчення процесу і спонукає сторону до активних дій, спрямованих на його (процесу) підтримку і розвиток. За зауваженням С.Л. Дегтярьова, учасників спору не цікавить процедура, їм важливий результат [7, с. 24]. Із такою позицією можна погодитися лише частково. Результат судового розгляду становить основний предмет інтересу сторін, але з огляду

на те, що процедура стає умовою отримання результату, вона також включається в орбіту інтересів учасників. Основний процесуальний інтерес, пов'язаний із отриманням рішення на свою користь, розгортається і розгалужується на додаткові, підрядні, пов'язані з ним інтереси.

Для реалізації інтересів сторони наділяються широкими можливостями. Здебільшого такі можливості отримують в науці назву процесуальних прав. Зокрема, на думку О.М. Балашова, під суб'єктивним цивільним процесуальним правом варто розуміти закріплені в нормах цивільного процесуального законодавства можливість певної поведінки управомоченого суб'єкта і можливість вимоги певної поведінки від суду або через суд від інших учасників судового розгляду [8, с. 4]. Окремі з них трактуються науковцями як обов'язки (наприклад, обов'язок доказування). Питання про правову природу можливостей, що надаються сторонам у процесі, вимагає окремого дослідження, але, зважаючи на відсутність кореспондуючих обов'язків (прав) та неможливість застосування примусу, ми не вбачаємо достатніх підстав для їх кваліфікації суто як прав чи обов'язків.

Т.В. Сахнова підкреслює, що процесуальні відносини складаються з приводу реалізації процесуальних прав та обов'язків, однак самі процесуальні права та обов'язки не можуть входити в зміст правовідносин вже з тієї причини, що існують незалежно від конкретного процесуального відношення (на відміну, наприклад, від матеріального правовідношення) [9]. У свою чергу М.А. Рожкова зазначає, що дії особи, яка бере участь у справі, визначаються тільки її інтересами та залежні від її розсуду: це твердження повною мірою поширюється як на процесуальні права, так і на процесуальні обов'язки осіб, що беруть участь у справі [10, с. 110]. Інтенсивність інтересу сторони втілюється у волі та кореспондує залученим суб'єктом ресурсам. Чинниками, що враховуються сторонами і спонукають до використання тих чи інших процесуальних засобів, є правові норми, судова практика, доступні стороні ресурси, позиція іншої сторони тощо. Також береться до уваги загроза інтересам, що виникає внаслідок використання процесуальних засобів протилежною стороною. Тому застосування тих чи інших засобів є наслідком вільного вибору сторони.

Концепт процесуальної діяльності сторони функціонує в процесі як протиставлення двох протилежностей – позивача і відповідача. Маючи сутнісно схожу природу участі в процесі, позивач і відповідач втілюють протилежні, взаємовиключні інтереси. Відносини «сторона – суд» доповнюються зв'язком «позивач – відповідач», який опосередковує взаємовиключне прагнення до мети, протидію іншій стороні та спроби отримати якнайкращу оцінку суду. Цей зв'язок зумовлює засади співіснування сторін у цивільному процесі та їх процесуальної боротьби. Окремі науковці зазначають, що, на відміну від процедури, процес будується на основі діалогу, який наявний там, де є три суб'єкти, інтереси яких не збігаються [11, с. 133]. Конструкцію, що

опосередковує зв'язок сторін і суду, обґрунтовує і М.К. Юков, який вважає, що суд є елементом, що пов'язує два протилежні суб'єкти «триєдиного» процесуального відношення. Такі відносини складаються між позивачем та відповідачем через суд [12, с. 14]. Подібні підходи видаються нам досить реалістичними та перспективними.

Зауважимо, що більшість науковців не визнає наявності процесуальних відносин безпосередньо між сторонами та наполягає на тому, що в системі процесуальних правовідносин однією зі сторін будь-якого відношення завжди є суд [13; 14]. Базуючись в цілому на правильному фундаменті, означений підхід все ж залишає певні зауваження. На нашу думку, між сторонами наявний зв'язок правового характеру, хоча би через те, що дії, вчинені в цивільному процесі однією зі сторін, спричиняють вплив на поведінку іншої сторони. Тому ми вважаємо, що сторони пов'язані взаємним правовим зв'язком, сутність якого відображається не через взаємні права та обов'язки, а через вплив та інтереси.

Цивільний процес – це від початку до завершення ситуація змагання, порівняння, оцінки, непевності, тобто протистояння сторін. Сторони не обізнані про те, як буде вирішена справа, протягом судового розгляду вони намагаються схилити суд до підтримки своєї позиції. Протилежність позицій сторін і розбіжності в правових поглядах на предмет спору транслюються в процесуальну діяльність кожної сторони: протиборство яскраво представлене в доказуванні; змагання відбувається під час вирішення питань забезпечення позову чи відводу судді; навіть призначення судових засідань та дотримання строків розгляду часто відчуває вплив протилежних позицій (якщо одній із сторін вигідним є більш тривалий розгляд, а інша бажає скорішого вирішення справи) тощо. Таким чином, джерелом напруги в цивільному судочинстві є наявність двох претендентів на одне благо, суб'єктів з протилежними інтересами. Можна сказати, що цивільне судочинство – це ситуація постійної процесуальної (правової) напруги, що створюється, зокрема, діяльністю, спрямованою на реалізацію протилежних інтересів сторін.

Діяльність суду в цивільному процесі має відмінну природу і рушійні сили та, відповідно, передбачає своєрідні засоби. Суд представляє державу, реалізує владне начало в процесі, діє на постійній і професійній основі. Навряд чи можна погодитися з думками окремих вітчизняних науковців про те, що така ознака, як владний характер цивільних процесуальних правовідносин, яка домінувала протягом тривалого часу, втратила своє значення і не відповідає цивільному процесуальній началу законодавству [15, с. 13]. Диспозитивні начала судочинства та владна природа судової діяльності не є взаємовиключними явищами та мають дещо різні площини реалізації. Судовий розгляд позовної вимоги включає в себе перевірку справи на предмет достатності підстав для державного втручання, задоволення (чи відмови у задоволенні) інтересу однієї або другої сторони. Таким чином, пра-

вовий статус суду в цивільному процесі втілює комплекс умов отримання сторонами шуканого результату і в такому сенсі суд певною мірою протистоїть сторонам. Навіть за умови визнання позову відповідачем роль суду вимагає дотримання певних умов. Йдеться про підтримання позову позивачем у судовому засіданні, перевірку добровільності визнання позову, встановлення того, що визнання позову не порушує прав інших осіб тощо.

Деякі вчені, виокремлюючи судову діяльність у структурі цивільного процесу, наділяють її визначальним значенням. При цьому, на думку Є.О. Нефедьєва, діяльністю врегульованою, тобто такою, що має певне джерело та певні умови виникнення і припинення, умови і порядок протікання, нарешті, певну мету і наслідки – є діяльність суду, діяльність же інших осіб, що беруть участь у справі, або складає привід, умову для діяльності суду, або ж виникає випадково, заради тієї чи іншої процесуальної потреби [16, с. 145]. Аналогічні підходи обґрунтовувались й іншими авторами, наприклад, В.Н. Щеглов доводив тезу про те, що суд є основною рушійною силою розвитку процесу [17, с. 112]. Утім, такі висновки видаються дещо перебільшеними, а ототожнення владного характеру та визначальної ролі суду в розвитку процесу – недостатньо обґрунтованим. Більш переконливою представляється позиція Н.І. Авдеєнко, яка стверджує, що ведуча роль суду в процесі не дає підстав розглядати його як рушійне начало в розвитку процесуальних правовідносин [18, с. 121].

На нашу думку, суд підтримує мінімальний рівень процесуальної напруги в процесі в тому розумінні, що спонукає сторони до виконання умов задоволення процесуального інтересу. Самі умови встановлюються правовими нормами, корегуються судовою практикою та екстраполюються судом на обставини конкретної справи. Діяльність сторін щодо їх виконання отримує судову оцінку та зумовлює застосування передбачених правом наслідків. Суд реалізує певний державно-правовий спротив в отриманні задоволення інтересу, пов'язаний зі встановленням підстав для його задоволення. Тільки подолавши цей спротив, сторона отримає судовий акт, у якому її інтерес задоволено. Такий аспект участі суду в цивільному процесі умовно назвемо владною (публічною) інерцією.

Наприклад, у справі, у якій відповідач жодним чином не виявив своє ставлення до позову, не з'явився в судові засідання, суд не застосує заходів забезпечення позову, якщо позивачем не буде доведено наявності підстав для того. Аналогічно не буде задоволено позов, який визнав відповідач, якщо вимоги позивача суперечать правовим нормам.

У типовій процесуальній ситуації боротьби сторін із протилежними інтересами суд є суб'єктом, що сприймає результати реалізації сторонами наданих їм процесуальних можливостей, дає їм оцінку як вдалих чи неспроможних та втілює результат у державно-владний припис – судовий акт. Так, до описаного вище прикладу застосування забезпечення позову в разі наведення позива-

чем аргументів та доказів може втрутитися відповідач, спростувавши аргументи і докази позивача. Якби такого втручання не було, суд вважав би за можливе задовольнити клопотання і застосувати забезпечення позову, але через діяльність відповідача він може ухвалити протилежне рішення. Тому суд у процесі – це адресат процесуальної діяльності сторін та арбітр її результатів.

На суд покладено організацію процесу. Ініціатива у зверненні до суду завжди належить сторонам, тому судочинство розвивається як реакція на дії суб'єкта звернення. Держава зацікавлена в економії засобів у сфері приватних відносин. Її влаштовує ситуація, наявна до початку цивільної справи, така ситуація не влаштовує позивача (або обидві сторони). Тому держава прагне вирішити спір відповідно до встановлених нею правил якнайшвидше, витративши на судочинство якомога менше грошей. Інша мова, що в питанні процесуальної економії є своя межа, за якою скорочення позбавить судочинство його правосудного змісту, але це окрема тема дослідження.

Важливо, щоб правосуддя, яке відправляється від імені держави, володіло непорушним авторитетом. Для цього суд наділяється владою, достатньою для залучення необхідних ресурсів, належної організації розгляду і вирішення спору. Йдеться, зокрема, про виклик свідків, витребування документів, залучення експертів, підтримання дисципліни в судовому засіданні тощо. Про це говорить, зокрема, М.А. Рожкова, виокремлюючи допоміжний блок процесуальних правовідносин, що будується на праві державного суду вимагати сприяння певних осіб під час розгляду ним юридичної справи (свідки, експерти, перекладачі тощо) та кореспондуючому цьому праву обов'язку зазначених осіб здійснювати відповідну діяльність [10, с. 113].

Судові рішення отримують законну силу, тобто стають індивідуальним рівнем закону, за їх невиконання встановлюється відповідальність. У цьому ж ряду перебувають організаційно-технічне забезпечення судів, добір кваліфікованих кадрів на посаду суддів тощо. Науковці підкреслюють, що права та обов'язки арбітражного суду, які складають його компетенцію, повною мірою реалізуються ним у відносинах з учасниками процесу, а також поширюються на невизначене коло осіб через акти, що набули чинності, прийняті під час вирішення справи [14, с. 12]. Отже, суд як орган держави організовує процес розгляду і вирішення справи на належному рівні і найбільш оптимальним чином, усуває все зайве, застосовує заходи відповідальності до порушників.

Для реалізації свого безпосереднього призначення суд наділяється компетенцією – колом повноважень, які він має право та зобов'язаний застосовувати. Питання судової компетенції, прав та обов'язків суду є спірним у науці. Деякими вченими повноваження визначаються як продукт синтезу прав і обов'язків [9, с. 12]. У свою чергу І.В. Стасюк стверджує, що права державного органу є одночасно і його обов'язками. Відповідно,

усі приписи, адресовані суду, є його процесуальними обов'язками [20, с. 18]. Натомість Є.О. Трещеву доводиться, що, незважаючи на владний характер відносин суду з учасниками процесу, закріплені в законі права сторін кореспондують відповідним обов'язкам арбітражного суду, головним із яких є обов'язок суду винести в справі законне й обґрунтоване рішення [14, с. 13].

На нашу думку, суд має обов'язки, але не перед сторонами чи іншими учасниками процесу, а перед державою. Він відповідальний перед державою. Варто дослухатися до тих науковців, які підкреслюють, що заходи примусу не можуть бути застосовані до суду [20, с. 11–12]. Справедливим представляється і висновок про те, що суд не наділений суб'єктивними правами, якими він може довільно розпоряджатися [20, с. 18]. Використання в законодавстві різних конструкцій (вправі, може, зобов'язаний тощо) не свідчить про наділення суду правами, але вказує на рівень імперативності приписів закону, міру допустимого судового розсуду.

Із завдання організації процесу розгляду та вирішення справи походить стадійність провадження в межах однієї інстанції. Сутність такого виду діяльності як вирішення спору двох сторін зумовлює формування певних етапів, які в літературі дістали назву стадій логічної послідовності [21, с. 52]. Узгодження діяльності кількох суб'єктів з різними інтересами та створення для сторін рівних можливостей щодо доступу до процесуальних засобів, опрацьовані тривалим досвідом прагнення забезпечення оптимальної організації приводять до групування процесуальної діяльності за етапами (стадіями) в межах однієї інстанції. Натепер йдеться про порушення справи, підготовку справи до розгляду, розгляд, вирішення. Кожен із названих етапів відіграє свою специфічну роль в русі від спору до рішення.

Рух справи за інстанціями і перегляд судових рішень викликані, на нашу думку, дещо іншими чинниками. Ми підтримуємо Д.Я. Малешину в тому, що перегляд спрямований на встановлення правомірності вирішення спору і практично ніяк не пов'язаний з логічно організованим стадійним рухом справи. Він є своєрідною патологією процесу [22, с. 56]. Дійсно, логіка розгляду і вирішення справи не вказує на необхідність апеляції (утім, як і інших інстанцій). Інстанційна ієрархічність судової системи викликана необхідністю урахування дії людського фактора, оскільки жоден суд не застрахований від помилки. До того ж влада, що надається державою суду, є надто потужною, щоб не викликати в окремих суддів бажання зловживати нею. Свідоме чи помилкове порушення встановлених правових норм суперечить баченню функціонального призначення цивільного процесу з боку держави та викликає необхідність запобігти зазначеним дисфункціям, а також усунути їхні шкідливі наслідки. Із таких підстав створюються вищі судові інстанції.

Поєднання в межах процесу різних суб'єктних концептів діяльності (суд – позивач – відповідач) вимагає з'ясування механізму їх

взаємодії, який, на нашу думку, опосередковується процесуальними засобами. Ми схильні підтримати Є.А. Таликіна в тому, що процесуальні засоби втілюють в собі елемент «м'якого примусу», що застосовується до суду з боку суб'єктів процесу та є необхідним елементом побудови багатосторонніх процесуальних відносин [23, с. 72]. Процесуальні засоби представлені в процесі як певною мірою відокремлені, цілісні алгоритми взаємозв'язку учасників судочинства, у межах яких вони реалізують свої інтереси та компетенцію з приводу того чи іншого предмета. Усі процесуальні можливості сторін та повноваження суду є складниками конструкції того чи іншого процесуального засобу.

Досить обґрунтованими видаються висновки вчених, які стверджують, що переконання та інформування (про фактичну, а головне – про правову основу спору), що здійснюється однією стороною, адресується як суду, так і іншій стороні в цивільному процесі. У цьому – конкретно-реальна архітектоніка (композиція) взаємодій учасників цивілістичного [24, с. 33]. За своїм призначенням процесуальний засіб – це інструмент активізації процесуальної напруги. Процесуальними нормами на суд покладається обов'язок відреагувати на процесуальний засіб, ухвалити рішення з порушеного питання. До механізму дії процесуального засобу включається протилежна сторона, прагнучи убезпечити свої інтереси, перешкодити ініціатору процесуального засобу, посилюючи напругу протилежної спрямованості.

Отже, застосування процесуального засобу спричиняє втручання сторони-ініціатора у сферу інтересів протилежної сторони через створення загрози її інтересам та у сферу компетенції суду через актуалізацію обов'язку ухвалити рішення. Процесуальна напруга знімається судовим актом, яким завершується використання процесуального засобу. Таким чином, взаємодія сторін і суду визначається через систему процесуальних засобів, які об'єктивують процесуальні інтереси, створюють процесуальну напругу протилежної спрямованості та отримують вирішення судовим актом.

Результатом застосування процесуального засобу стає акт суду. Суть процесуального рішення – результату застосування процесуального засобу – визначається судом із певним рівнем дискреції, який різниться для різних засобів. Тут мають значення передбачені в законі підстави і умови ухвалення того чи іншого рішення, оцінка наданих доказів та встановлення фактів, тлумачення правових норм тощо. Сучасним стандартом є змагальність судочинства, що передбачає використання результатів змагання сторін як керівну засаду вирішення справи. Утім, конкретизація правил, за якими визначається результат використання процесуальних засобів, є досить мінливою.

Таким чином, підсумовуючи викладене, ми доходимо наступних висновків. Цивільний процес потребує пояснення його внутрішньої динаміки, яка може бути представлена як система рушійних сил та засобів їх реалізації,

способів взаємодії суб'єктів і алгоритмів визначення їх результатів. Подвійність функціонального призначення цивільного процесу зумовлює існування в процесуальній сфері двох основних концептів діяльності – сторін і суду. Діяльність сторін спрямована на задоволення їх інтересів за допомогою процесуальних засобів, використання яких пов'язане із її вільним вибором. Утім, умовою задоволення інтересу для сторони є, перш за все, подолання владної інерції, пов'язаної з тим, що держава сприяє тільки тим суб'єктам, які переконають суд у відповідності їх вимог правовим приписам. По-друге, протилежність та взаємна виключність процесуальних інтересів позивача та відповідача приводить до того, що діяльність з реалізації інтересів однієї сторони створює загрозу інтересам іншої сторони, створюючи в такий спосіб процесуальну напругу, яку знімає тільки суд своїм владним актом. Суд, у свою чергу, функціонує як владний орган, що наділяється компетенцією для оптимальної організації процесу з метою встановлення правомірності вимог сторін та оцінки їх змагальної боротьби. Тому джерелом внутрішньої динаміки процесу є нестабільність системи взаємодії суб'єктів через створення сторонами диспозитивної напруги внаслідок реалізації інтересів в умовах змагальності та подолання владної інерції. Взаємодія суб'єктів процесу опосередковується процесуальними засобами, які являють собою певною мірою відокремлені, предметні, цілісні алгоритми взаємозв'язку учасників судочинства, у межах яких вони реалізують свої інтереси та компетенцію. Рівнодія векторів спрямування процесуальної діяльності сторін і суду зумовлює внутрішню динаміку цивільного процесу та отримує вирішення шляхом прийняття владного акта – судового рішення. Отже, з погляду внутрішньої динаміки цивільний процес – це система диспозитивно-владної взаємодії сторін та суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Павлушина А.А. Теория юридического процесса и ее значение для развития российской правовой системы в переходный период / А.А. Павлушина // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия «Право». – Нижний Новгород : Изд-во ННГУ, 2002. – Вып. 1(5). – С. 52–60.
2. Малинин М.И. Теория гражданского процесса / М.И. Малинин. – Выпуск 1. – Одесса : Типография П.А. Зеленого, 1881. – 99 с.
3. Жилин Г.А. Цели гражданского судопроизводства и их реализация в суде первой инстанции : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Геннадий Александрович Жилин. – М., 2000. – 70 с.
4. Захарова О.С. До проблеми визначення завдань цивільного судочинства / О.С. Захарова // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – № 6(15). – С. 61–67.
5. Фурса С.Я. Цивільний процес України: академічний курс / [за ред. С.Я. Фурси]. – К. : Видавель Фурса С.Я. ; КНТ, 2009. – 848 с.
6. Папация М.Ш. Арбитражный процесс в современной России: актуальные проблемы / [М.Ш. Папация, И.А. Приходько] ; науч. ред.: Р.Ф. Каллистратова. – М. : Лиджист, 2002. – 540 с.

7. Дегтярев С.Л. Реализация судебной власти в гражданском судопроизводстве : теоретико-прикладные проблемы / С.Л. Дегтярев. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 376 с.
8. Балашов А.Н. Процессуальные права и обязанности сторон при рассмотрении гражданских дел в суде первой инстанции : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / А.Н. Балашов. – СГАП. – Саратов, 2005. – 26 с.
9. Сахнова Т.В. К теории гражданских процессуальных отношений / Т.В. Сахнова // Teise/Law. – 2008. – Vol. 68.
10. Рожкова М.А. Правовая категория процессуальных правоотношений в российской доктрине цивилистического процесса / М.А. Рожкова // Евразийский юридический журнал. – 2009. – № 9. – С. 108–115.
11. Филин Д.В. Методологические проблемы процессуально-правовых исследований / Д.В. Филин // Правовой аспект LEGAL ASPECT. Научно-практический журнал. – Волгоград, 2007. – № 1. – С. 128–135.
12. Юков М.К. Структурно-сложное содержание гражданских процессуальных правоотношений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.712 / Михаил Кузьмич Юков ; СЮИ. – Свердловск, 1972. – 21 с.
13. Колісник О.В. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Олена Вікторівна Колісник ; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2008. – 20 с.
14. Трещева Е.А. Субъекты арбитражного процесса: дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Евгения Александровна Трещева ; Институт государства и права РАН. – М., 2009. – 565 с.
15. Паскар А.Л. Цивільні процесуальні правовідносини : структурно-функціональний аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес» / Ауріка Лазорівна Паскар ; Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2009. – 25 с.
16. Нефедьев Е.А. К учению о сущности гражданского процесса: Соучастие в гражданском процессе. Соучастие по немецкому и французскому праву. – Казань : Тип. Ун-та, 1891. – 231 с.
17. Щеглов В.Н. Гражданское процессуальное правоотношение. – М. : Юрид. лит., 1966. – 168 с.
18. Авдеенко Н.И. Гражданское процессуальное правоотношение / Н.И. Авдеенко, В.Н. Щеглов. – М. : Изд. «Юридическая литература», 1966. – 167 с.
19. Гурвич М.А. Советское гражданское процессуальное право : [учебное пособие] / М.А. Гурвич. – ВЮЗИ, 1960. – 126 с.
20. Стасюк И.В. Процессуальная обязанность в гражданском и арбитражном судопроизводстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Иван Васильевич Стасюк ; Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации. – Москва, 2013 – 35 с.
21. Бенедик И.В. Стадии в правотворческом процессе: общетеоретические исследования : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / Иван Васильевич Бенедик ; ХЮИ. – Харьков, 1986. – 191 с.
22. Малешин Д.Я. Структура гражданской процессуальной деятельности / Д.Я. Малешин // Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 11. «Право». – 2010. – № 4. – С. 36–60.
23. Таликін Є.А. Функціонально-цільовий аспект змісту категорії «процесуальні засоби» в господарському процесі / Є.А. Таликін // Підприємство, господарство, право. – 2013. – № 5. – С. 69–73.
24. Зубович М.М. О структуре гражданских (арбитражных) процессуальных правоотношений / М.М. Зубович, Е.М. Зубович // Сибирский юридический вестник. – 2005. – № 1 – С. 31–34.